

Televizijos režisieriaus darbo kaitos ypatumai

Vytenis Pauliukaitis

*Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas
Kūrybos komunikacijos bakalauro studijų
programos komitetas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
El. paštas: Vytenis.pauliukaitis@kf.vu.lt*

„Jeigu duosite žmogui žuvį, jis turės, ką valgyti“. Ar valgys?

Yra du reikšmingi principai, kuriais pagrįstas televizijos (TV) režisieriaus darbas. Pirma, televizija labai priklausoma nuo technikos: kuo technika įmantresnė, tuo televizijos režisierius turi daugiau galimybių savo darbą atlikti įdomiau ir šiuolaikiškiau. Kitaip tariant, TV režisieriaus specialybė tiesiogiai susieta su technikos plėtra; šios aplinkybės neįvardytume kaip esminės teatre, nors šiuolaikiniame teatre ir taikomos įvairios judesio, vaizdo bei garso technologijos, vis dažniau panaudojama būtent televizijai sukurtų raiškos priemonių.

O kitas principas – bendresnis: režisūra apskritai – televizijos, reginio ar teatro – remiasi tuo, kad režisierius yra vadovas, kuris valdo šį reiškinių nuo pradžios, lemdamas kūrinio ir jo dalyvių likimą. Dažniausiai ne scenaristas ir net ne prodiuseris, bet TV režisierius suformuoja galutinį rezultatą, tad žiūrovas žiūri režisieriaus akimis, pamatydamas tai, ką profesionalas „įdėjo“ į kadra. Todėl, skirtingai nuo teatro veikalo (kai pjesė ar kitą idėją stengiamasi sutalpinti scenos erdvėse), televizijoje, siekiant „sudėti“ kūrinį į TV ekraną, atsiranda esminė problema: kaip įgyvendinti sugalvotus dalykus ir kaip paversti idėjas tokiomis vizijomis, kurios taip „tilptų“ palyginti mažame ekrane, kad rezultatas žiūrovui būtų paveikus.

Teatre, stebėdami spektaklį, mes galime pamatyti „pašalinių“ dalykų, juolab kad jie kurį kitą vakarą bus „kitaip“ pastebėti, nes scenoje veiksmas vyksta labai aktyviai – ypač, kai ten sukurta įvairių personažų. O, žiūrė-

dami į TV ekraną, mes matome tai, ką mato ir nori pabrėžti režisierius. Šis ypatumas skiria TV režisierių nuo kitų – teatro arba masinių, meninių renginių režisierių tuo, kad jis aktyviausiai veikia žiūrovą ir perduoda savo požiūrį griežtai „įrėmintu“ darbu.

Šiame straipsnyje noriu aptarti šiuolaikinės TV režisūros problemas, pabrėžti jos ypatumus ir skirtumus, o ne tik palyginti su kinu arba teatru, kur žmogus tiesiogiai bendrauja aptemdymoje erdvėje. Mat TV ekranas yra atviras – tarsi aikštė, kurioje stebint pateikiamus dalykus (kūrinius) dar ir valgoma, kalbamasi, vaikščiojama (žiūrovas nueina ir grįžta). Kokį vaidmenį šiandien įgyja TV režisierius televizijoje? Ir kokį – praranda. Labiau noriu kalbėti apie TV režisierių, vadinamą „režisieriumi-statytoju“ (kurių yra daug mažiau, negu „režisierių – transliuotojų“). Straipsnyje, aptardamas pokyčius, atkreipsiu dėmesį, kaip pakito režisieriaus vaidmuo palyginti su tuo sovietiniu laikotarpiu, kai televizija Lietuvoje atsirado ir brendo.

Esminiai žodžiai: TV produkcijos kokybė, TV režisierius, TV režisieriaus specializacija ir režisieriaus – prodiuserio – žiūrovo santykio problema.

Yra nuomonių, kad esą televizijoje meno reiškiniai negali egzistuoti, nes joje galima rasti tik informacijos momentą (fiksuotą vaizdu įvykį) tarsi „greitus pietus“ ir tik praleisti laiką, arba TV kaip menas neegzistuoja, kadangi neverčia „mąstyti“, „skaityti“ ir atitraukia auditorijas nuo aktyvios veiklos¹.

Neturėtume sutikti su tokiu absoliučiu požiūriu, kadangi televizija, jau 1938 m. pavadinta „giltine“ (!)², nuo pat savo pradžios³ suteikia

¹ Tarkime, televizija kaip menas gali būti paniekinta ir palyginta net su savotišku kalėjimu: „What is the highest form of art?“ Mr. Burn asked his son (...). „TV?“ – he replied. (...) „No, TV’s in the dungeon. There’s no art form below that.“ (...) In: Moore, Jeffrey. The Memory artists. Orion Publishing Group, 2006. P. 5.

² „Artėja kino giltinė televizijos pavidalu. Vaizdų, paveikslų perdavimas radio bangomis diena iš dienos tobulėja. (...) Sėdėdamas namie, prie imtuvo, mažai pasiturįs žmogus seks pasaulio įvykių kroniką, gėrėsis radio vaidinimais“. Teatras, 1938, Nr. 3.

³ Remiantis SSRS Vyriausybės 1955-05-04 d. nutarimu ir SSRS Kultūros ministro 1957-01-12 d. įsakymu „Lietuvos televizija“ bandomąją laidą Vilniaus m. ir rajono gyventojams transliavo 1957-04-27 (D. Britanijoje pirma bandomoji TV laida transliuota 1929 m.). Pirmuoju Lietuvos TV režisieriumi tapo Vitalis Gruodis (1921–2011).

daug kūrybos ir jos įvertinimo galimybių. Kitaip tariant, TV turi „visko“, kad galėtų garsu, vaizdu ir net raštu (!) idėją aprėpti ir ją įgyvendinti. Juolab kad veiklos amplitudė TV režisieriams anksčiau, XX a. buvo šiek tiek mažesnė⁴, o dabar ji išsiplėtė.

Be to, profesionalių režisierių mokyklos tradicija Lietuvoje dar palyginti neilga: televizijos režisieriai rengiami tik nuo 1970 m.⁵ Svarbu pabrėžti, kad režisūros studijos – nepriklausomai nuo jų trukmės – turi formuoti (greta dalykinių žinių) tam tikrą vaizdo valdymo filosofiją: kaip perkelti idėją, mintį, veiksmažodį vaizdu, kad tai virstų įtaigiu rezultatu. Būtent apie tai, kas sudaro arba galėtų sudaryti tokią filosofiją ir nagrinėsiu šiame tekste.

TV režisieriaus sąvoka apskritai yra plati. Aptarkime režisūros sritis, nes tai tebėra aktualu net ir interneto TV kūrėjams.

Viena TV režisierių grupė – statytojai. Šie televizijos režisieriai kuria filmus, kitus specialius televizijos veikalus: daugiaserijinius filmus ar filmus portretus, laidų ciklus, muzikines programas, etc.

⁴ Sovietinės TV kūrybai, scenarijų kūrimui, idėjų ir laidų dalyvių paieškoms vadovavo tik redaktorius, atsakydamas už visą kūrybinį procesą ir sprendimą (kadangi prodiuserio pareigų apskritai nebuvo). Jiems buvo pavesta formuoti TV programų turinį. Režisierius ypač retai turėjo galimybę pasireikšti kaip scenarijaus kūrėjas, nebent kaip bendraautorius. Režisierius tik „įkūnydavo“ redaktorių mintis TV ekrane. Vėliau, senkant redaktorių „idėjoms“, į scenarijų kūrimą vis dažniau buvo leista įsitraukti ir režisieriui. Pradėtos kurti autorinės programos, kuriose vienvaldžiu pagrindiniu kūrėju ar pagrindiniu autoriumi tapo režisierius (kuriant TV programas redaktoriui svarbiausia yra teksto, idėjos kokybė, režisieriui – papasakoti įvykius vaizdu, ir būtent tai yra TV žanrų prigimtis ir esmė!).

⁵ Pirmosios studijos XX a. II pusėje neturėjo studijų programos rėmo pagal dalykų apimtį (kitai nei įprasta dabar): paskaitos, pratybos trukdavo darbo dienomis nuo 8 val. iki 22 val. su dviejų valandų pertrauka, o šeštadieniais – tik šiek tiek trumpiau. Buvo dėstoma visa aktorius meistriškumo programa taip, kaip studijuojantiems aktorystę ir dar – teatro, kino, TV dramaturgijos, vaizduojamojo meno, kostiumo, muzikos istorijos; specialieji dalykai – darbas su kūrybinės grupės nariais, montažas, scenarijaus ir režisūrinio scenarijaus kūrimo specifika, psichologija, darbas su aktoriais ir atlikėjais, dainavimas, šokis, fechtavimas, scenografija, sceninis judesys, grimo technika.

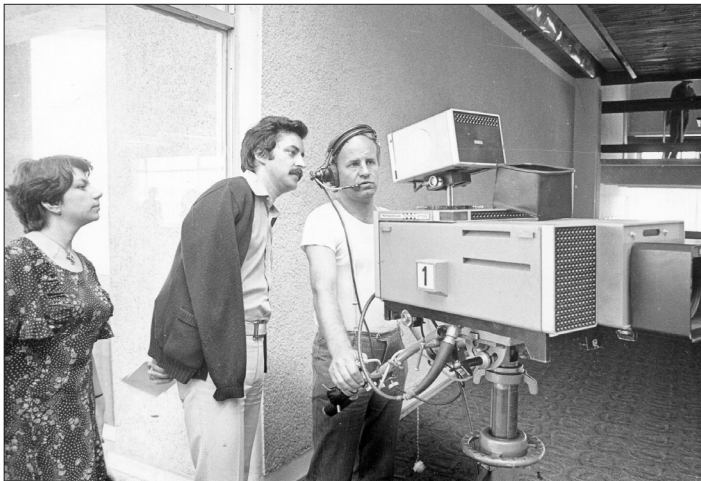
Kita TV režisierių grupė – transliuotojai. Šie režisieriai transliuoja įvairius kitų kūrėjų parengtus renginius ir įvykius iš įvairių pasaulio šalių, sporto varžybas, įvairiausias šventes, koncertus, etc.

Treti yra žinių perdavėjai, kurie režisuoja minimaliai, tačiau į bendrą visumą sudeda mažus naujienų siužetus. Tiesa, pridurčiau, kad kiekvieną įvykį režisieriai gali pateikti vis kitaip.

TV režisierius pirmiausia turėtų sau atverti pasaulį kur kas plačiau nei tai gali eilinis žiūrovas (ir net plačiau už TV žurnalistą, kadangi žino informacinį ir programos kontekstą). Režisierius, komunikuodamas su kitais žmonėmis, aprėpia daug įvykių ir stengiasi juos įrėminti kaip paveikslą, kuris žmogaus sąmonėje atsispindės vos pamatytas ir vos pamatytas gali būti ten ištrintas. Priklausomai nuo įtaigos.

Tam, kad režisierius galėtų sukurti sąlyginai tobulą paveikslą, jis negali būti visų gyvenimo sričių amatininkas, nes nesugebės aprėpti visoje srityse vykstančių pokyčių. Būtina profesionali specializacija.

Tokia aplinkybė buvo viena iš prielaidų straipsnio autoriui televizijoje pasirinkti muziką ir meną kaip režisūros objektą. Tai vertė nuolat

1981 m. – koncerto filmavimo aikštelėje:
Natalija Grešiščeva, V. Pauliukaitis, Vygantas Grigonis.

svarstyti tokius klausimus, kaip, pavyzdžiui, simfoninio orkestro sutalpinimą ekrane; talentingų šokėjų parodymą taip, kad atsispindėtų jų gebėjimai ir choreografo darbas, paprastai nukreiptas kūrinių rodyti scenoje, o ne TV ekrane; meno, dailės kūrinių pateikimą, akcentuojant TV ekrane jų esmę, kad jie atrodytų „gyvi“, o ne „plokšti“ (vien dokumentiškai archyvuoti ar tarsi atsitiktinai adaptuoti). Atitinkamai kiti TV režisieriai sprendžia kitų sričių – politikos įvykių, sporto šakų, atvirų renginių atspindėjimą.

TV režisūra apima per televiziją kuriamo ar transliuojamo reiškinio problematikos, stilstikos ir prasminės koncepcijos kūrimą.

Darbų skalė labai plati: nuo popieriuje parašyto scenarijaus iki jo įkūnijimo vaizdu, suteikiančiu (ne)gyvam žodžiui gyvybę, paverčiant jį vizija. Tai galima palyginti su kūdikio gimimu, kai TV režisierius mažame televizoriaus ekrane „nupiešia“ sudėtingą paveikslą, kuriuo galiausiai pasidalija su žiūrovu.

Režisierius derina ir sieja visus kūrinio veiksnius:

- dalyvių veiksmą,
- dekoracijas ar aplinką, kurioje vyksta veiksmas,
- muzikinį ar garsinį apipavidalinimą,
- nuotaikos kūrimą šviesos deriniais,
- veiksmo stiliaus, tempo, ritmo nustatymą,
- koreguoja kitus – ne tik techninius, bet net etinius veiksmo įgyvendinimo aspektus.

Šitaip jis siekia sukurti vientisą, meninę idėją ir/arba dokumentiniais šaltiniais paremtą TV reginį (ar tai būtų TV filmas, programa ar įvykio transliacija).

TV – vienintelė vaizdo komunikacijos priemonė, kurios galia reiškiamą „čia ir dabar“ vykstančio veiksmo, įvykio transliavimu iš įvairiausių planetos vietų. Tačiau silpnoji šios priemonės pusė, lyginant, pavyzdžiui, su kitomis vaizdo priemonėmis, yra ta, kad TV parodo galutinį rezultatą ir jo jau netobulina (skirtingai nuo teatro, kuriame gali būti kelios kūrinių premjeros). Todėl TV režisieriaus profesionalumo ir atsakomybės klausimas yra išskirtinai aktualus.

TV režisieriaus specializacija lemia keletą ypatumų:

- suburta profesionali kūrybinė grupė, kurios nariai pagal kompetencijas pajėgia įgyvendinti numatyto žanro TV scenarijaus idėjas, tikslus;
- kamerų išdėstymas, parodant visą veiksmą (sporto, teatro ar kitoje aikštėje), filmuojant žiūrovų, teisėjų, žaidėjų, aktorių ar laidos dalyvių reakcijas;
- vaizdo reginys perteikia įvykio turinį ir atmosferą (t. y. sporto rungtynių ar muzikinės, kitos TV programos režisierius turi dirbti su garsu, vaizdu ir perduoti mums transliuojamo įvykio esmę).

Tas, kuris režisuoja kalbamąsias – pokalbių laidas, organizuoja vietą, kurioje veiksmas vyksta: pasirenka studiją, salę ar kitą erdvę, numato studijos dekoracijų išdėstymą dirbdamas su scenografu. O muzikos srityje, tarkime, jei filmuojamas baletas, privalo bendrauti su:

- choreografu, pastačiusiu šokį;
- operatoriumi, kuris tai filmuos;
- scenografu, kuris sukūrė dekoraciją;
- kostiumų dailininku ir su grimuotoju;
- garso režisieriumi, kuris greta įrašytos orkestro muzikos uždeda specialius efektus, paryškindamas veiksmo liniją (tarkime, paukštelių „čiulbėjimu“ ar „griaustiniu“).

Televizijos režisieriaus veiklos zona talpina daug profesionalių patirčių ir profesionalių žinių iš įvairių kitų sričių, todėl reikalauja gebėjimo derinti kompetencijas ir patirtis. Nors TV režisieriaus ir vaizdo režisieriaus sąvokos ir funkcijos yra atskiros, bet svarbu yra jų sąveika. Vaizdo režisierius atsakingas tik už vaizdą: svarbiausia jam yra šviesa, dekoracija (fonas). Vaizdo režisieriaus veiklos skalė yra siauresnė palyginti su TV režisieriumi, kaip ir tų režisierių, kurie transliuoja tik koncertą ar kitą renginį – pavyzdžiui, olimpiados atidarymą, dainų šventę. Tačiau atkreipti dėmesį: yra filmų, kurie sukurti be garso, nes informacija ir veiksmas perteikiamas tik vaizdo montažu.

O TV režisierius, skirtingai nuo vaizdo režisieriaus, naudoja visas priemones, kurias leidžia panaudoti televizijos vaizdo ir garso techno-

logijos, todėl meno raiška ekrane yra jo suformuojama. Jis turi išmanyti vaizdai, garsai, aktorių meistriškumui, scenografui, kostiumo dailininkui, grimotojui ir scenarijaus bendra autoriui, o kartais – ir scenarijaus autoriui keliamus reikalavimus, profesines galimybes. Minėtų profesijų žinios aprėpiamos TV režisieriaus profesiniais reikalavimais.

Suprantama, kad TV režisierius nedaro kitų darbo, tačiau yra kelių sričių vedlys ir turi žinoti tiksliai, kaip siekti rezultato: pavyzdžiui, parodyti, kaip koncertuoja simfoninis orkestras ir perteikti tai pagaviai žiūrovui yra labai sudėtingas darbas, nes muzika yra efemeriška, „judanti“, o televizija be kūrybiniam projektui tiksliai suformuluotų uždavinių yra *tiesiog judėjimas*, kuriame nėra statikos. Tuos du judėjimus reikia suprasti ir žinoti, kaip juos susieti; reikia būti ne tik perklausius kūrinį arba perskaičius scenarijų, bet ir suvokti, kaip jis atliekamas (igyvendinamas) būtent šio, pasirinkto filmuoti, orkestro arba kaip muzikos įrašas dera su veiksmu – tik tada pavyks sukurti puikų vaizdą: tam tikri instrumentai bei juos valdantys žmonės bus rodomi tinkamu laiku – ne atsitiktinai (pavyzdžiui, solinė partija), orkestras bus apšviestas skirtin-

Iš dešinės: Jurijus Smoriginas (baleto šokėjas), Sigutis Jačėnas (aktorius), V. Pauliukaitis, Aidas Giniotis (aktorius), vakaro vedėja Angelė Kiliuvienė, Saulius Kizas (aktorius), Robertas Zimblys (aktorius).

gai (kai kūrinys yra trijų dalių, kiekviena jų atsiranda vis kitoje šviesoje atsižvelgiant į kūrinio nuotaiką).

Įvardytos aplinkybės ir reikalavimai verčia pastebėti TV produkcijos trūkumą: specifinio TV meno Lietuvoje dabar nedaug sukuriama. Naujausioje televizijoje aptiksime daugiau kino meno pavyzdžių, nes *aukšto* meninio reitingo produkcijos TV gamina vis mažiau, vadovaudamasi sumažėjusia paklausa. Taip pat ir į muzikos, teatro⁶, kito meno reiškinius⁷ dabar kreipiama mažiau dėmesio nei XX a. 6–9 dešimtmėty. Pastarieji dešimtmečiai rodo, kaip susiduria du priešingi veiksniai: televizijos laidų žiūrime palyginti daug⁸, bet žiūrovas nėra reiklus jos kokybei arba, kitaip tariant, TV atitinka vidutinio žiūrovo interesą (išprusimą, pomėgį).

Televizija pirmų pirmiausia reiškia vaizdo kūrimą, todėl režisierius mokomas ir aukštojoje mokykloje, ir profesinės aplinkos kolegų maksi-

⁶ Stambiausių – Nacionalinio, Jaunimo, Kauno, Mažojo, J. Miltonio ir kitų teatrų lankomumas 2007–2009 m. (skaičiuojant salės užpildymą) vidutiniškai siekė apie 60 proc., kasmet mažėjant nuo 80–70 proc. (Tyrimas „Lietuvos dramos teatrų sistemos efektyvumo tyrimas ir modernizavimo gairės“, vad. Audronis Liuga. Teatro ir kino informacijos ir edukacijos centras, 2010.) Tyrimo autoriai teigia, kad „blogesnius pagrindinių teatrų salių žiūrovų lankomumo rodiklius 2009 m. lėmė objektyvios ekonominės aplinkybės ir perkamosios galios sumažėjimas“. Kito tyrimo (2013) autoriai nurodo, kad teatre „niekada“ teatro spektaklyje nesilankė per pastaruosius 12 mėn. 69 proc. apklaustųjų (iš viso apklausta 1217), o 1–3 kartus lankėsi 24 proc. apklaustųjų (pagal „Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ataskaitą“ UAB „Socialinės informacijos centras“ ir UAB „ESTEP Vilnius“, Kultūros ministerija, 2014).

⁷ „Remiantis apklausos rezultatais konstatuojama, kad Lietuvos gyventojai palankiausiai vertina ir aktyviausiai lankosi tokiuose kultūros renginiuose, kaip šventės ar mugės ir koncertai“. Kublickienė, Lilija. Lietuvos gyventojų kultūriniai poreikiai: kultūros įstaigų vertinimas ir lankymas. Sociologija. Mintis ir veiksmai. 2004. Nr. 2. P. 64. ISSN 1392-3358.

⁸ Poilsio dienomis TV žiūri daugiau kaip 3 val. 60,7 proc. apklaustųjų įvairių amžiaus ir socialinių grupių žmonių (20–29 m. amžiaus grupės – 49,0 proc.; turinčių aukštąjį išsilavinimą – 50,8 proc.). O TV transliacijas internetu poilsio dienomis ešą žiūri 21,5 proc. apklaustųjų Lietuvos gyventojų. Pagal „Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ataskaitą“, parengtą UAB „Socialinės informacijos centras“ ir UAB „ESTEP Vilnius“, Kultūros ministerija, 2014.

maliai kaupti informaciją vaizdu ir formuoti vaizdą, kad darytų poveikį žmogui per regėjimą, nes 87 proc. informacijos jam patenka akimis, o tik likusi dalis – klausos būdu. Deja, Lietuvos televizijų laidose pasitarąjį dešimtmetį daugėja kalbėjimo: kitaip tariant, siūloma stebėti nuomonių pateikimą žodžiu, kai TV laidos paverčiamos „radijo pašnekesiais“ – tuomet nebūtina matyti vaizdą.

Jau patyrėme ir vieno žanro *mirtį*: nebeliko televizijos teatro (t. y. to vaidinimo, kurį TV kūrė kaip vieną iš naujausių – *televizijos meno* raišką). Kita vertus, dabar mes matome spektaklių adaptacijas iš įvairių teatrų salių, jų geriausius pastatymus, kurie yra retransliuojami, pritaikius televizijos ekranui ir televizijos žiūrovui. Iš originalios kūrybos beliko tik televizijos filmai – meniniai arba dokumentiniai, dar keletas muzikinių projektų.

Daugelyje šalių TV yra ir edukacinė – pasaulio (geografijos, gamtos, fizikos) pažinimo priemonė; iš dalies šią funkciją turėdavo atlikti ir sovietinio laikotarpio televizija, skirta mokinių auditorijai lavinti.

Šių laidų (išskyrus tarptautinių TV programų apie gamtą produkciją) trūksta, tad šitaip paliekama pagrindinei ir aukštajai mokyklai atlikti visą šviečiamąją ir mokslinio pažinimo funkciją. Tačiau tokiomis aplinkybėmis – nesinaudojant TV teikiamomis technologijomis – gali būti auginami tik mankurtai⁹. Nors neturime pagrindo tikėti žmonėmis, kai jie sako, kad „nežiūri TV“ (remiantis ir minėtais, ir neminėtais naujaisiais tyrimais), vis dėlto edukacinės funkcijos ignoravimas gali lemti, kad išsilavinimo siekiantis žmogus neturės televizijos laidoms laiko¹⁰. Priešingai pareiškimams („nežiūriu TV“, „neturiu TV laidoms laiko“) tyrimai rodo, kad žiūri žmonės televiziją¹¹, nes ji yra ir laisvalaikio pra-

⁹ „Mankurto“ – vergo, neatsimenančio praeities, bedvasio žmogaus, praradusio atmintį apibūdinimas Lietuvoje paplito, kai 1983 m. buvo išleista Čingizo Aitmatovo knyga „Ilga kaip šimtmečiai diena“ ir tuo pačiu pavadinimu pastatytas spektaklis Jaunimo teatre.

¹⁰ „Bendrai kultūros prieinamumo pokytis – per 30 proc.“ (per metus). Min. dok. „Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ataskaita“, 2014.

¹¹ Autorius pastebi, jog kai kurie inteligentiški žmonės, sakantys, kad nežiūri televizijos, kartais geriau už jį patį žino, kas vyksta V. Pauliukaičio režisuojamuose projektuose.

leidimo forma, vis dar teikia naujienų informaciją žinių laidose, juolab kad dabar ir laikraščių mažiau skaitome¹², dar mažiau skaitome knygų, menkai lankome klasikinės muzikos koncertus bei parodas. Galima dabar pastebėti, kaip išsikristalizuoja žmonių grupės, kurios atsirenka pagal domėjimąsi, tačiau bendroji („populiarioji“, kitaip tariant, plačios viešosios erdvės) kultūra jau yra palyginti paviršutiniška – ne tiek idėjos, kiek jos įgyvendinimo (intelektualumo, kūrybiškumo, naujumo) aspektais vertinant. Tam įtakos turi bei tokios kultūros pasirinkimą formuoja ir televizija, kartu su joje dirbančiais televizijos režisieriais. Ar įmanoma įveikti šią problemą?

Plati problema yra žiūrovo ir jam masinį produktą kuriančio TV režisieriaus (taip pat prodiuserio, scenarijaus autoriaus) pasirengimas: jeigu iš mažens, baigdamas pagrindinę ir juolab aukštąją mokyklą žiūrovas nėra išugdomas skaityti geriausias knygas, jis nebus reiklus TV kūrybai¹³. Tai, kaip intelektualiai bus pasirengęs studijoms bendrąjį pagrindinį išsilavinimą įgijęs žmogus, irgi turės įtakos ne tik pasirenkant režisūros studijas, bet ir režisieriaus brandai¹⁴.

Taigi apie režisieriui keltinų reikalavimų kismą būtų sudėtinga rašyti, jei manytume, kad jie gali būti supaprastinti. Priešingai, TV režisie-

¹² Laikraštį internete 5 k. per savaitę perskaito 16 proc. apklaustųjų. (Min. dok. „Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ataskaita“, 2014).

¹³ 2012 m. leidyklos „Alma Littera“ užsakymu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ atliko tyrimą nustatydamas, kad 52 proc. apklaustųjų visiškai neskaito knygų, tačiau TV nežiūri 2,5 proc. apklaustųjų.

¹⁴ „(...) Programoje nepakanka mokinių amžių atitinkančių geriausių užsienio literatūros kūrinių. Neugdomas bendrasis literatūrinis išprusimas, kuris leistų atpažinti lietuvių literatūros santykį su pasauline literatūra ir jos specifiką. (...) Naujosios programos projekte iš esmės nėra literatūros kaip meno rūšies koncepcijos. Dėl šios priežasties mokiniai neigis kompetencijų skaityti, suvokti ir vertinti literatūros ir kitokio pobūdžio tekstų. Programos imperatyvumas atima iš mokinio galimybę užmegzti konferencijos „Kalbinio ir literatūrinio ugdymo kaita: mokytojų rengimo tobulinimo iššūkiai“, įvykusios 2014 m. lapkričio 20 d., dalyvių ATVIRAS LAIŠKAS Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrui Dainiui Pavalkiui. Literatūra ir menas, 2014-11-28, nr. 3498.

riaus pareigas ir toliau galėtume sugretinti su laivo kapitono vaidmeniu, kai laivas turi plaukti pagal kapitono sprendimą. Ir visa laivo įgula turi paisyti nustatyto kurso drauge su juo. Jei laivo kapitonu netampama įgijus tik pagrindinį išsilavinimą, nes greta profesionalių žinių reikalinga ypatinga patirtis, tai TV režisieriui dar pravartu ir psichologijos žinios.

Kaip ir bet kuriam aukšto lygio vadovui – pasakytų skaitytojas. Esminis skirtumas tik tas, kad režisuojamas kūrinys skiriamas iš karto paveikti tūkstantines auditorijas. Ne vienas kritikas pabrėžė, kad režisūra – tai praktinė psichologija¹⁵.

Ne be reikalo studijuoti režisūros mokslus kai kur priimama tik su laukus brandesnio amžiaus, tarkime, nuo 22–23 metų. Įžymusis komikas Čarlis Čaplinas atsirado filmo pasaulyje vos kiek vyresnis, bet jau turėjęs šokėjo, aktoriaus, muzikos spektaklių dalyvio patirties¹⁶, todėl yra pabrėžęs: „Kad galėtum ką nors įdomaus papasakoti žiūrovui, turi pats būti įdomus ir *patyręs*“.

Kaip ir laive, televizijoje dirba įvairiausių TV profesijų žmonės, atliekantys skirtingas funkcijas ir turį skirtingų („mažųjų“) tikslų. TV režisierius privalo žinoti visų šių specialybių specifiką, tuomet galės pasiekti, kad kiekvieno kūrybinės grupės nario indėlis profesionaliai tarnautų idėjai.

Studentui – būsimam režisieriui svarbu ugdyti save kaip itin ryžtingą asmenybę, nes kūrybiniame darbe kenktų asmeniniai kūrybiškumo barjerai, nulemti suvokties ribotumo ar emocinio reagavimo į problemas, sumenkinančio gebėjimą spręsti iškylančius iššūkius; pasitikėjimo savimi trūkumas; polinkis paklusti (o ne paklausti); kritiškumas kitų atžvilgiu; emocinis sustingimas arba vaizduotės kontrolės trūkumas; galiausiai (o gal pirmiausia?) – pernelyg didelis noras greit pasiekti sėkmę.

¹⁵ Pvz., vienas iš šaltinių: Kozłowski Steve W.J. The Oxford Handbook of Organizational Psychology. Oxford University Press, 2012. P. 554

¹⁶ Kamin, Dan. The Comedy of Charlie Chaplin. Scarecrow Press, 2008. P. 12.

Vis dėlto įvardyti reikalavimai šiuolaikinės Lietuvos medijų (taigi ir televizijos) vadybos kontekste irgi gali atrodyti kaip... iššūkis. Kodėl?

Juk prodiuseriai pagrįstai teigia, kad ypatingos pastangos kuriant laidas nebūtinės, kadangi publika žiūri (žiūrėjimo reitingai „geri“¹⁷) ir įpranta prie tam tikro „standarto“ (pažįstamų problemų ir jų supaprastinto interpretavimo, tariamo „dalyvavimo efekto“, iššęsto vaizdo, kalbos stiliaus), todėl tokia auditorija „įtariai“ priima naujumą: pasiūlymus įsigilinti, paneigti stereotipus, pamatyti *kitokį* vaizdą. Prodiuseris, atsižvelgdamas į auditorijos interesą, vertina, ar laidos kūrimas apsimokės¹⁸. Yra paskaičiuota, kad naują darbą žiūrovai arba pamilsta, arba atmeta maždaug po penktos ar šeštos laidos. Iš pradžių žiūrovas būna nustebęs, kol atsako sau į klausimą, ar jam tai įdomu. Kitaip tariant, žiūrovas sunkiai pripranta prie naujų laidų, jis mėgsta tai, ką jau „išmano“, tad žiūrimumo po pirmos laidos neįmanoma nustatyti ir dar negalima jos tikrojo reitingo žinoti.

Svarstydami TV režisūros ir kokybės raidą istoriškai, turime atsižvelgti, kad sovietiniais laikais, kurie dabar pagrįstai vertinami kritiškai dėl turinio cenzūros, televizijoje buvo kruopštesnė personalo ir sumanymų atranka. Kitaip tariant, programai kurti patekdavo ne „bet kas“, o tik tie profesiją įgiję žmonės, kurie turėjo daugiau žinių nei statistiniu vidurkiu matuojant. Tada mes gyvenome uždaroje visuomenėje ir veikė nedemokratiniai procesai: taisyklės, kurias pirmiausia nustatydavo valdžios ideologai, buvo griežtesnės, daug kas buvo negalima – kad žmogaus sąmonė nebūtų „trikdoma“, kad jam nebūtų suteikiama kokių spe-

¹⁷ 2014 m. gruodį populiariausia LNK TV laida „Jubiliejinės auksinio dueto Kalėdos“ (muzikinė) – 10 proc. Šaltinis: TV auditorijos tyrimo rezultatai, 2014 m. gruodis. TNS, 2015.

¹⁸ „(...) Jau straipsnio pradžioje buvo paminėti žodžiai „prodiuseris ir pinigai“. Kalbinti prodiuseriai prasitarė, jog būti kūrybingu, kad uždirbtum iš laidos, neužtenka. Reikia ir puikios verslininko uoslės pinigams užuosti. „Prodiusavimas – ne kūryba, tai – verslas“, – sakė E. Mildažytė (...).“ Bogužaitė A. TV prodiuseriai: šlovė, jaudulys ir pinigai.Ve.lt, 2006-10-02.

cifinių minčių apie vieną ar kitą reiškinį¹⁹. Kita vertus, principas „viskas galima“ nėra profesionalumo taisyklė.

Autorius gali kaip pavyzdį pateikti buvusios valstybinės Lietuvos TV²⁰ Muzikos redakciją, kurioje dirbo: kad ir įvertinus ideologinį „atitinkimą“, nebuvo galima į eterį išleisti apskritai tinkamai neparengtų dalykų (nepritaikius auditorijai, su faktinėmis ar garso, vaizdo, juolab – kalbos klaidomis), kurių mes dabar girdime ir matome. Dabar TV prodiuseris bando parodyti, kad TV studija skirta bet kokio muzikinio lygio ir išsilavinimo atlikėjui. Mokykloje galime išgirsti: „Mes matėme tai per televiziją, todėl taip pat darome“. Vadinasi, tai, kas yra žemo lygio, tačiau buvo parodyta per TV, tampa skonio „etalonu“. Tokiu atveju TV laida atlieka išvirškščiai suprantamą „edukacinę“ funkciją ir turėtų būti kritiškai aptariama pedagogų, tėvų, profesionalių kritikų.

O 1990–1995 metais rengiant TV laidą „Baletu salė“ bei kitas šokio žanrui skirtas programas su kolege Tatjana Sedunova teko patirti, kad jų žiūrimumas buvo mažas, kadangi Lietuvoje nedaug besidominčiųjų baletu, juolab klasikiniu. Tačiau laida buvo „laikoma“ tinklėlyje, nes visuomeninė televizija plėtojo įvairių žanrų TV kūrybą. Kitaip tariant, iš tikrųjų atliko tam tikrą kultūros ir švietimo misiją. Kai nuo 1995 m. laidos neliko, LRT televiziją pasiekė netikėtai daug laišku, kuriuose žiūrovai rašė, jog „mes neturime galimybių ar pinigų važiuoti į teatrą“, kad „mes gyvename rajone, prie miško, ir į teatrą nepatenkame“, arba – „jūsų laida buvo vienintelė, per kurią mes matydavome truputį to, kas mums patinka.“ O naujausiu televizijos raidos laikotarpiu, kai technikos privalumai suteikia galimybių įdomesnei originaliai TV laidų gamybai, tradicinių, klasikinių menų pateikimas komercinėse televizijose visai

¹⁹ XXI amžiuje kai kurie to meto reikalavimai ar draudimai TV režisieriui buvo absurdiški ir tiesiog kvaili, tarkim: ilgai nebuvo galima rodyti barzdoto, ilgaplaukių atlikėjų, stambios kompleksijos restoranų ar kavinių dekoltouotų dainininkų, basų baletu šokėjų, bažnyčių kryžių ir kitos bažnytinės atributikos, atlikti etnografinių kūrinių. Kurį laiką net saksofonas (taip, kaip nacistinėje Vokietijoje) ir akordeonas buvo netinkami „buržuaziniai instrumentai“.

²⁰ Dab. visuomeninė televizija LRT (buv. Lietuvos SSR Radijo ir televizijos komitetas).

menkas arba tokių programų apskritai nėra. Klasikiniam menui skleisti laidas pastoviai rengia tik LRT²¹.

Žinoma, šiuo laikotarpiu lemiamos įtakos turi TV archyvinių vaizdų pasiekiamumas internete (ir Youtube.com nuo 2006 m., ir specializuotose muzikos, meno, literatūros svetainėse): bet kuris mokytojas, profesorius gali, įkrautais įrašais pasinaudodamas, pateikti TV meno pavyzdžių ir juos komentuoti, įskaitant režisūros aspektą. Tačiau – aki-vaizdu – kiekviena talpykla tėra tik vieta, kurioje be pamatinių žinių, ieškodamas to, kas buvo geriausia, nerasi. Ji suteikia galimybę pasimokyti istoriniu aspektu, tarsi iliustruoja vieną ar kitą režisūros vadovėlį, atskleidžia patirtį. Tai naudinga ieškant naujoviškų sprendimų.

Internetas, kaip priemonė skubiai naujienai, įvairiems pranešimams (įskaitant įvairių žanrų vaizdo produkcijai) paskleisti, nemenkina reikalavimų produkto kokybei: režisierius turi turėti minty, kad žiūrovas siekia turėti vis patogesnę TV ekraną, todėl jame galės paprasčiau pastebėti ne tik vaizdo privalumus, bet ir trūkumus.

Aktualias, įvykius perteikiančias naujienas patogų gauti pasinaudojant internetu, bet, norėdami pamatyti kokybiškai sukurta laidą, filmą ar kito panašaus formato vaizdo kūrinių, turėsime pasitelkti tinkamos raiškos TV ekraną. TV „aikštė“ apnuogina laidos dalyvius: galima gerai matyti kalbančiojo veido išraišką, kuri atskleidžia melą arba tiesą nepaisant sakomo turinio; galima pasijusti reginio dalyviu, jeigu režisierius gebėjo pasiekti atitinkamą pramogos ar dokumentikos žanro lygį. Tai pasiekama tik tada, kai kūrėjams ir dalyviams yra *patiems įdomu*, kai visa kūrybinė grupė („įgula“) dirba siekdami nustatyto tikslo – profesionaliai ir kūrybingai, kai veiksmas TV ekrane įkvepia ieškoti, deklaruoti naujieną. Stereotipai lems neapgalvotą, neišradingą produktą; kai me-

²¹ Vidutiniškai per sezoną LRT pirmame kanale menui, kultūrai, švietimui, mokslui skiriama 22,8 proc. eterio laiko per savaitę, o TV Kultūros kanalas menui, kultūrai, švietimui ir mokslui skiria 49,9 proc. eterio laiko per savaitę. Šioje TV jau kelintą sezoną sėkmingai kuriamos naujos stilistikos muzikinės pramoginės programos-konkursai „Auksinis balsas“. Deja, klasikiniam menui skirtų naujų originalių programų, o dar ir su pramogos elementais teks palaukti, nes jų jokioje Lietuvos televizijoje nėra.

1968 m. Žvilgsnis pro TV kameros akį.

džiaga tik „atstumiamo“ ir laida daroma abejingai, be didesnės pagarbos žiūrovui, tuomet bukina jį, neperteikdama nei dvasinių vertybių, nei sukurdamą naujos pridėtinės vertės.

Režisierius, būdamas kūrinio vadovu, sprendžia tikrovės perteikimo dilemą, atsakydamas sau į klausimą: kaip duomenimis, faktais pagrįsti dalykai dera su kūrybine išmone.

Objektyvumo kriterijaus taikymas ir ypač jo vertinimas televizijos režisieriaus darbe yra labai sudėtingas („slidus“), nes juk galiausiai kūrinyje atsiskleidžia asmeninis režisieriaus požiūris. Žinoma, režisierius turi turėti pakankamai žinių apie įvykį, žmones, šaltinius, kad galėtų susiformuoti tą požiūrį.

Jau minėtas pamatinių psichologijos žinių poreikis buvo įvardytas tam, kad režisierius suderintų jam keliamus iššūkius su bendradarbių gebėjimais ir suvoktų auditorijai teikiamo kūrinio efektą. Jis yra psichologas, kai pristato idėją žmonėms, su kuriais dirba, ir kai pateikia žiūrovams – tikėdamasis tam tikro rezultato.

Psichologiniai režisieriaus gebėjimai sukurti tinkamą darbo atmosferą prasideda nuo požiūrio į laidos ir filmo dalyvius. Pavyzdžiui, situaci-

ja: filmuojant operos primadona, kuri, veikdama scenoje, nesisaugo ir atsiremia į dekoraciją, o ši pajuda ir darbas nutrūksta. Solistė tvirtina, kad negalinti nesiliesti, nes kai ją emocijos užplūsta, tai esą nebesitvardanti. Jeigu tokių „nuotykių“ filmavimo metu daugėja, psichologinis nestabilumas išbalansuoja bendradarbiavimą.

Pastaruoju metu TV produkcijos kokybei ir auditorijai ypač kenkia:

- ypatinga „sužvaigždėjusių“ atlikėjų ar laidos dalyvių elgsena ir kalbos maniera, diktuojanti menkai išsilavinusiam žiūrovui kalbos ir elgsenos stereotipus, nes išbalansuoja gėrio ir grožio kriterijus;
- žiūrovo kaip tariamai „šiuolaikiško“ žmogaus suvokimas, kad elgtis iššaukiančiai, kalbėti prasta kalba yra „madinga“, socialiai priimtina.

Šie požymiai iš tikrųjų yra klaidinantys, nes TV negali pakeisti visuomenės pripažintų etikos normų, kad ir kaip to siektų laidų dalyviai ar net ir režisierius.

Vadinasi, psichologinio poveikio ir objektyvaus turinio ryšys aki-vaizdu – tik jį suvokti galima perprantant režisieriaus darbo vertę.

Objektyvumu galima laikyti tik kelių nuomonių sugretinimą ir didelės pastangas nedemonstruoti savo požiūrio; tačiau dažniausiai taip neatitinka: akcentuojami tam tikri, pasirinkti momentai, kiti – ignoruojami. Pavyzdžiui, jei mes žiūrėsime net ir tą patį siužetą, kurį parodo – tarkime – Rusijos, Ukrainos ir Lietuvos televizijos, pamatysime labai daug skirtumų, nors įvykis tas pats, bet vaizdas komponuojamas skirtingai. Mat galima vienus dalykus paryškinti, o kitų – visai nerodyti.

Kitaip tariant, ir manipuliacijos svirtas, kuriant vaizdo produktą, yra ne tik žurnalisto, bet ir režisieriaus sąmonėje.

Mums tik atrodo, kad šiais, demokratijos laikais, galima ir neva stengiamasi perteikti „taip, kaip yra“ tikrovėje. Kūrybinė išmonė, pasirinkta požiūrio vieta (tiek fiziškai, tiek žinių ir šaltinių aspektu) bei TV kanalo strategija lemia režisieriaus sprendimą – ką jis pabrėš, išskirs, sureikšmins, o ką paliks už ekrano „ribų“. Ar jis vadovausis dokumentu, pirminių šaltinių argumentais?

Jeigu televizijos režisierius klaidina auditoriją, jis gali padaryti žalos – ypač jaunai kartai – leisdamas masiniam žiūrovui įsivaizduoti, bet ne suprasti gyvenimą.

Kaip rodo tyrimai, žiūrovas ne tik vertina įvairius filmų ar laidų dalyvius („man patinka“ – „man nepatinka“), bet ir tapatina save su atitinkamais herojais²².

Taigi masiniam žiūrovui ne tik gali atrodyti, kad TV suteikia atsakymų apie tikrą gyvenimą. TV yra jau kelių kartų žmogaus laisvalaikio tvarkaraštyje nuo vaikystės, todėl ji daro įtaką jo pasirinkimams, jo žinioms apie visuomenės santykius tuo didesnę, kuo mažiau kritiškai žmogus geba ją priimti.

Iki Nepriklausomybės paskelbimo, kai Lietuvoje buvo tik du valstybiniai televizijos kanalai, TV laidų kūrėjai turėdavo ieškoti sprendimo, kad įgyvendintų idėją kuo geriau ir kad įveiktų cenzūrą arba išvengtų bausmės: nuobaudos, atleidimo iš darbo, draudimo rodyti sukurtą laidą ar siužetą. Tą sprendimo paiešką prilyginčiau Ezopo kalbos atradimui vaizdu.

Dabar, kai yra laisvė ne tik užduoti klausimą, bet ir kurti, matome pernelyg mažai originalios įvairovės, daugiau stereotipų ir triukšmo, kuris masiniam žiūrovui iš tikrųjų nesuteikia galimybių *pasirinkti*.

TV režisierius neturėtų, bet yra priklausomas nuo kitų veiksmų, lemiančių kūrinio kokybę. Kitaip tariant, režisierius turi irgi įveikti „komunikacinį triukšmą“ tam, kad kuo mažiau pats paliktų kūrinyje „triukšmo“.

Įsivaizduokime TV režisierių, kurio pasaulėžiūra yra itin „demokratiška“, kai jis stengiasi įtikti ir prodiuseriui, ir skirtingo išsilavinimo žiūrovui, ir dar kažkuriai įtakingai nuomonei. Tokiam režisieriui be „stuburo“ labai sunku kurti, o žiūrovui – sunku žiūrėti jo produkciją: įtikti besistengiąs režisierius negali paveikti kito žmogaus, kadangi jis

²² Pvz., tyrimas apie TV seriale „Dallas“ žiūrovus: Elihu Katz, Tamar Liebes, Lili Berko. On Commuting Between Television Fiction and Real Life. In: Communication Commons, 1992 (Scholarly Commons, University of Pennsylvania). http://repository.upenn.edu/asc_paper

pats nežino, kas jis toks ir ko jis nori, ką ir kaip gali. Taigi televizijos režisieriams, prodiuseriams ir kitiems, kurie kuria laidas, kyla didelis iššūkis tapti asmenybe ir įgyti ne tik bendradarbių, bet ir auditorijos pasitikėjimą.

Vadinasi, galime pajusti prieštaravimo tarp reikalavimų šiuolaikiniam TV režisieriui ir jo pasirengimo:

- viena vertus, televizijoje režisieriui uždaviniai gali būti formuluojami siauri palyginti su jo kvalifikacija (žiniomis, darbo tikslais);
- kita vertus, režisierius gali ir neišdrįsti atskleisti savo kompetencijų, o TV prodiuseris nežino, ar galėtų ir kaip turėtų būti padaryta geriau.

Įvardyti aspektai, neabejotinai atsižvelgiant į TV, kaip žiniasklaidos priemonės, savininkų nustatytus tikslus, turi įtakos režisieriaus darbo planams. Nepaisant technologijų teikiamų privalumų, skuba yra vienas veiksnių, išbalansuojančių kūrybinę veiklą (vertinant kokybės kriterijais). Todėl žiniasklaidoje vyksta nuolatinė polemika tarp kelių kartų žiūrovų, kurie, baigę skirtingo turinio mokyklą, turi nevienareikšmį santykį ne tik su knyga, istorijos, meno vertybėmis, bet ir skirtingą vaizdo pramogos sampratą. Kadangi vyresniųjų kartų patirtis nėra stabili ir harmoninga, tai jos jaunimui negali perduoti tų receptų, kaip jiems būti stabilesniems ir harmoningesniems, kaip suvokti aukštus gero skonio standartus, kaip suvokti kokybiško turinio informaciją. Televizija, kaip žiūrimiausia informacijos priemonė, gali parodyti, kas yra ir kas nėra vaizdo laidų kokybė. Taigi yra normalus reiškinys, kai televizija nustato ir taiko savo kriterijus geriausioms laidoms įvertinti,²³ tačiau pamatinis

²³ „[2010] m. balandžio 22 d. buvo apdovanoti geriausių 2009 m. laidų konkurso „Pragiedruliai“ nugalėtojai. Ši konkursą, kuriuo norima paskatinti kurti ir transliuoti kultūros laidas bei laidas vaikams, puoselėti bei populiarinti kultūrą ir jos vertybes, Lietuvos radijo ir televizijos komisija (LRTK) su Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondu (SRTRF) surengė jau aštuntą kartą. Geriausių laidų konkursas organizuojamas nuo 2002 m. Tais metais pirmą kartą surengtam konkursui buvo pateiktos 23 laidos, 2003 m. – 20, 2004 m. – 20, 2005 m. – 54, 2006 m. – 47, 2007 m. – 38, 2008 m. – 43 televizijos ir radijo laidos. Šįkart konkursui buvo pateikta 51 laida: 30 televizijos ir 21 radijo laida. Iš jų išrinktos 5 geriausios laidos bei įsteigti 4 specialieji prizai“. lzdraugija.lt. <http://www.lzdraugija.lt/2010/04/>

klausimas – kaip yra suvokiama „geriausio“ produkto atranka. Ne vien tema ar laidos problematika turi lemti vienokią ar kitokią vertinimą, bet ir atsakymas – ar tinkamai padaryta.

Režisieriaus darbo kokybės kriterijai:

- 1) Įdomus, originalus scenarijus, prasminga idėja, reiškinys (kai žiūrovo protas aktyviai „šturmuojamas“, panaudojant ir perteikiant dvasines ir materialias vertybes);
- 2) profesionali ir susiklausiusi kūrybinė grupė, sudaryta iš profesines kompetencijas atskleidžiančių asmenybių;
- 3) išsilavinę, darbštūs (linkę intelektualiai atsinaujinti), gabūs (talentingi) atlikėjai ir dalyviai;
- 4) dinamiškas veiksmo plėtojimas;
- 5) ypatinga aplinka ir pagavi atmosfera;
- 6) taikoma moderni filmavimo technika;
- 7) pagarba žiūrovui suteikiant jam galimybę susitapatinti su herojais ir pajusti prielankumą, įsijausti į vyksmą;
- 8) optimalus gamybos poreikių finansavimas.

Mat technikos pokytis leidžia įvairiausius triukus: prie TV pulto sėdintis režisierius ar jo asistentas gali iškirpti Paryžiaus vaizdą ir Vilniuje esančio asmens atvaizdą, ir patalpinti čia nufilmuotą žmogų Prancūzijos sostinėje. Tačiau kur kas svarbiau nei tik technikos išmanumas yra atsakyti: kokia TV žinia siunčiama žiūrovui.

Televizijoje, kaip įprasta, svarbus biudžetas, nuo kurio priklauso kūrybinės galimybės, tačiau jo planavimas „nenuspėjamas“. Tarkime, filmas apie baletu solistą Nerijų Jušką buvo kuriamas net dvejus metus dėl pinigų trūkumo²⁴. Labai džiaugiuosi, kad dar spėjome šokėją užfiksuoti

geriausiu-2009-m-laidu-konkurso-%E2%80%9Epragiedruliai%E2%80%9C-nugaletojai/ 2) „Kaip ir kasmet, prasidėjus Naujiesiems, LRT televizijos studijoje vyko darbščiausių visuomeninio transliuotojo darbuotojų apdovanojimai „Bitinukai 2012“. Prieš dvylika metų LRT televizijoje gimusi tradicija gyva iki šiol. Visus metus tarsi bitės plušę radijo ir televizijos darbuotojai dažnai nėra tinkamai įvertinami, o jų darbas – ne visuomet pastebimas (...).“ LRT geriausiems darbuotojams įteikti metų „oskarai“ – „bitinukai“. LRT.lt, 2013-01-23.

²⁴ Dokumentinis filmas „Nerijus“, 2007 (režisierius Vytenis Pauliukaitis).

puikiu jo profesijos periodu²⁵. Kitaip tariant, biudžeto – idėjos – režisūros planai turi reikšminės įtakos rezultatui.

Režisūra yra profesija, kuriai rengtis reikia nuolat – visą gyvenimą, taigi per studijų programos laikotarpį niekas profesionaliu režisieriumi netaps²⁶. Juolab kintanti televizija negali „atšaukti“ klasikinės režisieriaus–vadovo funkcijos.

Išvados

TV režisieriaus pastangos ir gebėjimai sukurti TV produktą turi pranašti publikos žinias sumanymo ir idėjos turinio bei vaizdo naujumo, technologijų taikymo, kokybės aspektais. Kitaip tariant, remdamasis bendruoju („didžiuoju“) tikslu, režisierius turėtų būtų vienu žingsneliu (vaizduotės aspektu) toliau ir už kūrybinę grupę (kitur – trupę), ir ypač – už savo publiką; jis turėtų žmonėms pranešti ne tik daugiau (tai reiškia, išsamiau, nes daugiau žino!), bet ir jų vaizduotę išplėsti. Televizijos režisierius turėtų kelti sau ir kūrybinei grupei uždavinį pavišinti teigiamas, didžiąsias žmogaus gyvenimo idėjas ir jų nulemtus vaizdinius. Žmogus turi būti pakeltas iš kasdienos, kad galėtų pamąstyti apie tai, kas jam pasiūlyta, dėl ko pasiūlyta, kodėl tam tikru būdu parodomi gyvenimo reiškiniai ar asmenybės.

TV rinkai kintant TV režisieriui tenka iššūkis pajusti jos įvairovę ir susigaudyti pagal technikos, informacijos gausos, komunikacijos profesionalumo sritis. Jos lemia TV režisieriaus – TV įmonės – TV žiūrovo santykį ir kūrybinį sprendimą.

Dažniausiai šiuaikiniėje Lietuvoje sekama *paskui* žiūrovą, argumentuojant tuo, kad esą žiūrovas žiūri ir tam tikra laida turi aukštą reitingą – vadinasi, būtent tokio lygio ir turinio produkto nori. Šis argu-

²⁵ Džiaugiuosi, kad man, režisieriui, pavyko užfiksuoti nemažai didžiųjų Lietuvos meno kūrėjų, o visus darbus galima pamatyti LRT archyve. Pasibaigus vienai istorijos epochai, turime užfiksuotus istorinius faktus kaip paveldą ir laidas ar filmus kaip epochos televizijos produkto pavyzdį.

²⁶ Vilniaus universiteto kūrybos komunikacijos studentams formuoju požiūrį, kad reikia suprasti televizijos prigimtį – skelbti naujieną kintančiu vaizdu. Šis požiūris aktualus ir TV žurnalistikoje, tačiau jai pirmiausia itin reikšmingas fakto, įvykio tikrumas, kuris yra naujienos pamatas net ir tada, kai vaizdo „trūksta“.

mentas lemia, kad nusileidžiama prie kasdienos buities, kuri sunaikina daug fantazijos momentų, nes „pastebima“ tik tai, kas vyksta gatvėje ar kieme (už gretimos tvoros), idealų neturinčioje šeimoje, etikos jausenos pritrūkusioje (socialiai neatsakingoje) verslo įmonėje.

Ilgainiui žiūrovas atpratintas galvoti, fantazuoti ir mąstyti, nes jam būna parodomi pernelyg paprasti dalykai, kuriuos jis labai gerai žino (iš patyrimo). Lietuvos auditorijos jau nėra skatinamos tobulėti ir ieškoti dermės. Paradoksalu tai, kad tikriausiai kiekvienas siekiame būti kuo labiau harmoningi (kad gyvenimas turėtų perspektyvą, be patyčių, spaudimo asmenybei, neigiamos įtakos) – taip pat ir režisieriai, prodiuseriai, tuo tarpu televizijos laidose daugėja menku išsilavinimu nulemtų darbų (naujiena kuriama iš primityvių žinių – tariamų naujienų).

Taigi žiūrovų auditorija turėtų būti grupuojama pagal jų interesus, kurie tenkinami taikant naujos, išsamesnės informacijos ir aukšto estetinio, kūrybinio, etinio lygio reikalavimus. Programų, kurios mažiau žiūrimos, neturi būti „bijoma“ uždirbant iš reklamos ar kitokios – pavyzdžiui, privalomo projektams informacijos viešinimo teikiamos paslaugos.

Šviečiamoji televizijos (kaip ir žiniasklaidos apskritai) funkcija turėtų būti aktyvi, nes žmogus *vis tiek* žiūri, jį „užkabina“ vienas ar kitas reiškinys. Kadangi – analizuojant televizijos žiūrimumo aplinkybes – žiūrovas yra ir pasyvus stebėtojas, jam reikia siūlyti „atrasti“ vaizdą originaliais, naujais kūrinių (laidomis). Ir klasikinė kultūra turi būti jaunų žmonių žinoma ir suprantama, nes ji yra visko, kas bus daroma, pagrindas. TV serialų negalime priskirti prie žanro laimėjimų, nes būtent juos ir tinka apibūdinti „greitais pietumis“. Tai lemia jų gamybos specifika, lėšos, paskirtis, nors ir ten galima atrasti išimčių.

TV režisierius turi būti televizijos įmonėse vertinamas kaip pagrindinis kūrybos sumanymo įgyvendintojas.

Įteikta 2015 m. sausio 3d.

Literatūra:

1. CURY, Ivan. Directing and producing for television: a format approach. 4th ed.

2. GOMERY, Douglas, HOCKLEY, Luke. Television Industries. British Film Institute, 2006.
3. OWENS, Jim, MILLERSON, Gerald. Video production handbook. Elsevier Ltd., 2012.

Autorius dirba televizijoje nuo 1968 m., pradėjęs karjerą nuo žemiausios kategorijos darbuotojo – operatoriaus asistento, vėliau 5 metus studijavo. 1975–1999 m. dirbo Lietuvos televizijoje, bendradarbiauja su įvairiais TV kanalais.

Features of the changing job of a television director

Vytenis Pauliukaitis

Summary

Based on his experience as a television director (since 1965), the author explores how this job changed as the Lithuanian television market developed. The author accentuates two key factors in the job of a television director.

The first factor is technical equipment: the more sophisticated the equipment, the more opportunities television directors have to perform their tasks in an appealing and modern manner. In other words, the work of a television director is directly related to technological development. Although this is not considered to be a determining factor in theatre, a variety of motion, video and audio technologies that have been developed for television are increasingly being used in modern theatre as well.

The second factor is more general: direction. Regardless of the medium, direction is based on the fact that the director is the manager who takes control of the production from beginning to end, thus determining the fate of the production and its participants. The author explains why present-day Lithuanian television companies often produce low-quality shows: they are targeting less-educated viewers, so producers can get away with minimal quality criteria, since ‘the audience will watch it anyway.’ The author claims that one television programming genre – the television play – ‘has passed away.’ He maintains that the efforts and skills of a television director to create a production must exceed the knowledge of the audience in terms of the content of the idea, novelty of the view, the use of technology, and quality.